

Kulturhistorisk rapport

Ny Vrå

Boplads med kulturlag, hustomter og
jernbearbejdningsovn fra ældre romersk
jernalder.

J.nr. ÅHM 6225

September 2013

Ved cand.mag. Karen Povlsen

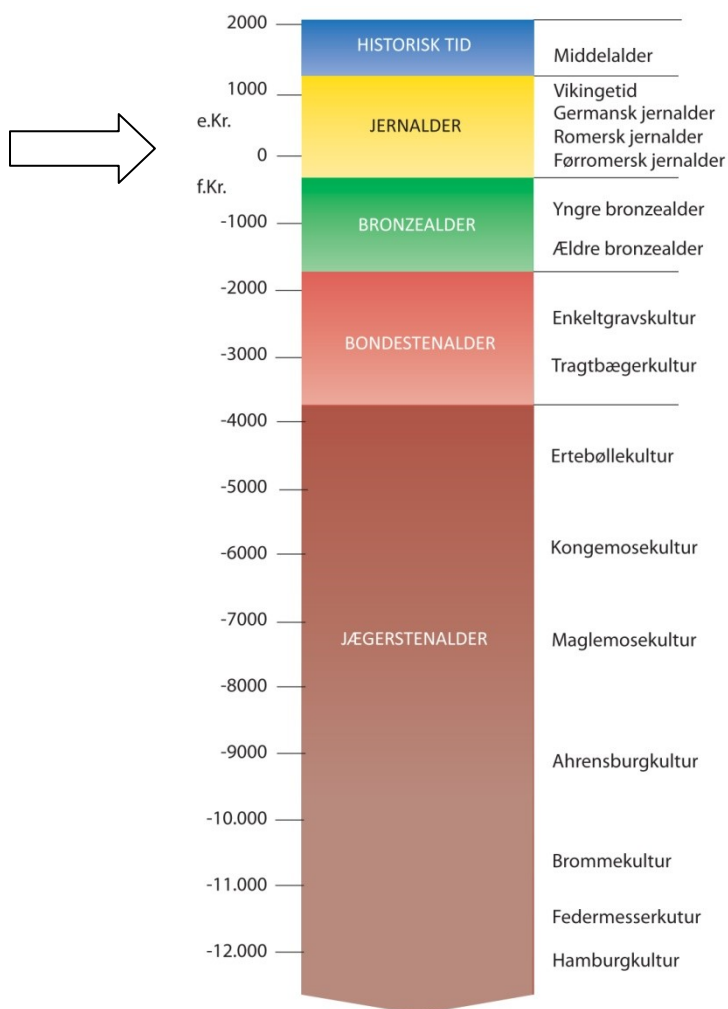
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	6
Udgravningsdata.....	7

Indledning

Omkring 500 år før Kristi fødsel indledtes et nyt afsnit i den danske forhistorie: Jernalderen. Som navnet antyder kom et nyt metal til at have væsentlig betydning i befolkningens dagligdag til brug til skærende redskaber. I sommeren 2012 udgravede Nordjyllands Historiske Museum et lille udsnit af en boplads ved gården Ny Vrå nordvest for Sulsted. Bopladsen var fra århundrederne omkring Kristi fødsel, og ser ud til at have haft en særlig position i forbindelse med jernudvinding eller – bearbejdning i området.

Undersøgelsens baggrund

Forud for nedlæggelsen af et elkabel mellem Nørre Uttrup og Hvorupgård blev der foretaget en større arkæologisk forundersøgelse af kabeltracéet. Den arkæologiske forundersøgelse foregik ved, at mulden blev fjernet med gravemaskine i en to meter bred grøft, hvor elkablet skulle nedlægges. Under mulden kunne man se, om der var bevarede spor efter fortidig aktivitet. Ved Ny Vrå blev der fundet mange sådanne spor, og det var derfor nødvendigt at foretage en egentlig arkæologisk udgravning på området, før anlægsarbejdet kunne påbegyndes.

I forbindelse med den arkæologiske undersøgelse blev der fjernet mere muld, så udgravningsfelterne blev lige så brede som kabeltracéet – seks meter.

Ældre jernalder

I Danmark kalder vi perioden fra 500 f. Kr. – 400 e. Kr. for ældre jernalder. Ældre jernalder inddeles i tre underperioder førromersk jernalder, som også kaldes keltisk jernalder (500 – 1 f. Kr.), ældre romersk jernalder (0–200 e. Kr.) og yngre romersk jernalder (200–400 e. Kr.).

Omkring 500 f. Kr. begyndte man at udvinde jern af lokale forekomster af myrmalm. Man var derfor ikke længere afhængig af bronze, som kom til Danmark fra Central- og Sydeuropa i bronzealderen (perioden før jernalderen). Ud over fordelene ved at man nu selv kunne udvinde og producere metalgenstande, så har jern også en anden fordel frem for bronze: Det er meget stærkere og derfor mere velegnet til våben og redskaber. Jernalderens bønder var altså godt rustet til at forsvare sig selv og de gårde og indhegnede landsbyer som lå spredt ud over Danmark i oldtiden.

Fig. 1. Udgravningen efter muldafrømning i seks meters bredde.

Lokalområdet i oldtiden

Foruden jernalderbebyggelsen ved Ny Vrå blev der i forbindelse med forundersøgelsen af kabeltracéet også fundet en jernalderbebyggelse syd herfor, på den anden side af et mindre vådområde, ved gården Sønder Elkær. Begge bebyggelser ligger på vestsiden af et plateau, der i jernalderen har været omgivet af vådområder. Plateauet omfatter områderne omkring Tylstrup og Sulsted samt Kraghede. På kortet fig. 2 ses plateauet som et mørkere gråt område, mens de lavereliggende vådområder er en lys grå farve. Stjernerne på kortet markerer kendte oldtidsfund og fortidsminder i området, de røde stjerner dem fra jernalderen. De røde stjerner dækker bl.a. over mindre jernalderbebyggelser og begravelser fra perioden.

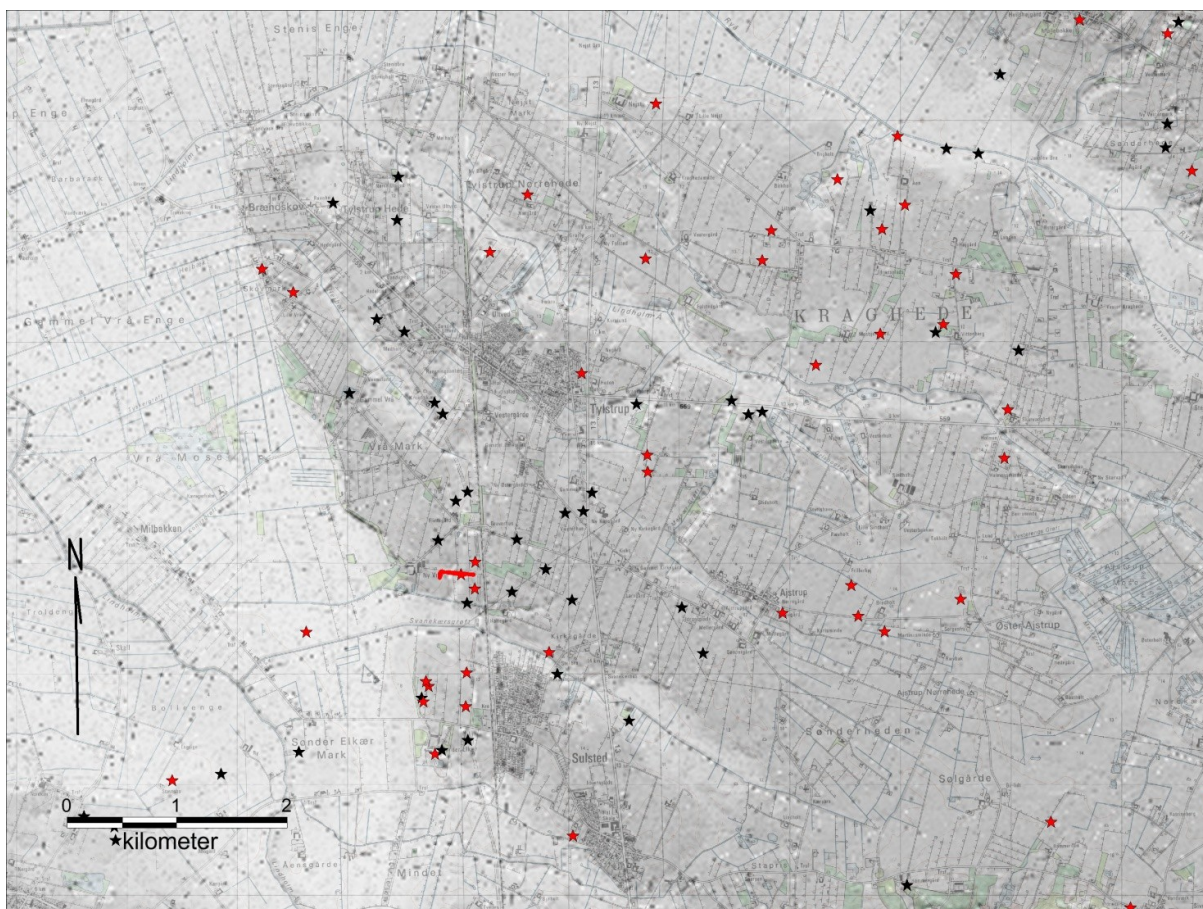

Fig. 2. Kortudsnit med digitale højdereliefdata lagt over et kort med veje, vandløb mm. Stjernerne markerer tidligere registreringer af oldtidsfund og fortidsminder i området, de røde stjerner dem fra jernalderen. Udgravningen er markeret med en rød streg lidt sydvest for kortudsnittets midte.

Selve bopladsen ved Ny Vrå ligger i bakket terræn, der gennemskæres af et mosedrag, der sandsynligvis har dannet et lille afløb for den smeltende is ved istidens slutning. I jernalderen var der for længst dannet mose her, og bopladsen ligger på begge sider af mosedraget.

Undersøgelsens resultater

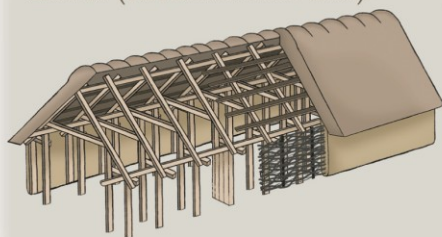
Som sagt ligger bopladsen på to højdedrag adskilt af mose. Det østlige højdedrag var absolut mest fundrigt. Her fandtes et såkaldt kulturlag (se faktaboks til højre). Kulturlaget var dannet ved lang tids bebyggelse på stedet gennem førromersk og romersk jernalder. Tidsrammen fremgik af de rester af lerkar, som lå spredt i kulturlaget. Hvordan man udformer sine lerkar skifter gennem tiden, på samme måde som moden skifter i dag. Derfor giver lerkarskår ofte gode oplysninger om, hvornår de er lavet.

Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og opbevaringsbygninger. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Kulturlag

Betegnelsen bruges om jord dannet ved menneskelig aktivitet. Det dannes oftest som følge af bosættelse det samme sted i en lang periode - og dermed ophobning af en større mængde affald fra husholdning, dyrehold, løv mv.

Fig. 3. Udsnit af kulturlaget ved Ny Vrå

Kulturlaget strakte sig over ca. 150 m i tracéets længderetning, men det var tykkest og rigest på fund på toppen af højdedraget. Her fandtes, inden for det seks meter brede tracé, tomterne af tre huse, der alle var af den type, der kaldes treskibede langhuse (se faktaboks til venstre). På grund af kulturlaget og de generelt meget gode bevaringsforhold, havde det ene af husene dele af et lergulv bevaret. Hvad der var endnu mere opsigtsvækkende ved dette hus var, at der fandtes en ovn med jernslagge i. Ovnens lå midt i huset. Den var rund og havde en diameter på ca. 55 cm. Ovnbunden, som stadig lå, som den havde ligget i huset, var bygget i ler. Ovn på den lå resterne af ovnens overdel, kaldet ovnkappen. Den var også lavet af ler, der var klasket op på et skelet af tynde grene eller vidjer. Aftrykene af vidjerne kunne ses i stumperne af den nedfaldne ovnkappe. Ovnens åbning så ud til at have været mod vest. Slaggeresterne i ovnen tydede på, at der har været tale om en smedje, hvor jernslagge er blevet gjort klar til egentlig smedning.

Ned mod mosedraget fandtes en stor mængde gruber eller store huller. De fleste af dem så ud til at være dækket til hurtigt efter de var gravet, mens enkelte var blevet brugt til at brænde bål i, før de blev fyldt op. Deres funktion er i bund og

Fig. 4. Jernbearbejdningsovnen under udgravning.

grund uvis, men det er oplagt, at man på en eller anden måde har udnyttet én eller flere ressourcer, som mosen tilbød. En mulighed er at man har gravet ned for at finde myremalm i skranten, hvor jernudfældning kan være aflejret af vand, der er strømmet gennem tiden. Undergrunden indeholdt en del jernudfældning, men vi stødte ikke på store solide forekomster under udgravningen.

På den anden side af mosedraget fandtes endnu en tomt af et treskibet langhus. Alle fire langhuse, der blev undersøgt på bopladsen, kan ud fra lerkarskår i stolpehullerne dateres til ældre romersk jernalder.

Ved udgravning af bopladser fra den ældre jernalder findes der normalt ingen eller kun ganske få jerngenstande. Jernet var kostbart og blev genbrugt så meget som muligt, eller det kom med de døde i gravene. Bopladsen ved Ny Vrå var i denne henseende anderledes. Her fandtes et antal jerngenstande i kulturlaget, og sammen med ovnen forlener det bopladsen med en særlig status, hvad angår det eftertragtede metal.

Sammenfatning og perspektivering

Udgravningen af kabeltracéet ved Ny Vrå har åbnet et smalt vindue til en yderst interessant plads fra århundrederne omkring Kristi fødsel. Kulturlaget viser, at der har boet et vist antal mennesker her, over en periode på nogle århundreder. Om der er tale om nogle få gårde eller en egentlig landsby, kan ikke siges ud fra det smalle udsnit, som er blevet udgravet.

Fundene af jerngenstande og en ovn brugt til jernbearbejdning viser, at pladsen har haft en særlig betydning med hensyn til dette metal. I fald der virkelig er udvundet jern fra myremalm på pladsen, har dette muligvis i sig selv ført til en særstatus for pladsen og i hvert fald nogle af pladsens beboere. Er jernet kun videreforarbejdet her, kan det også være, at beboerne har været i stand til at iværksætte at jernet skulle bearbejdes hos dem, via deres plads i et lokalt hierarki.

Bopladsens specielle karakter gør det oplagt, at den har haft en særstatus blandt de samtidige bebyggelser på plateauet ved Tylstrup, Sulsted og Kraghede.

Samfundsstruktur

I de spor som arkæologerne finder fra ældre romersk jernalder, er det tydeligt at se, at der var forskel på rige og fattige. Den sociale og økonomiske forskel på folk ses eksempelvis i gravene, hvor mennesker får gravgaver med – nogle bliver begravet med mange lerkar med mad, og har meget værdifulde smukt udførte smykker, våben og gravgaver af ædelmetal, medens andre må nøjes med et enkelt lerkar og ingen smykker eller våben.

Også i landsbyerne ses markeringer af et mere markant hierarki. Ved Galsted i Sønderjylland ligger spor efter en landsby fra ældre romersk jernalder. Igennem et af de første århundreder e. Kr. ændrer landsbyen sig fra at bestå af lige store huse i en fælles indhegning til at blive en landsby, hvor en enkelt stor gård lå adskilt fra resten af landsbyen. Storgården havde et ekstra stort hus, sin egen indhegning og egen gravplads. Her boede landsbyens rigeste og mægtigste mand måske? Arkæologer mener nemlig, at forskellen i husenes størrelse antyder, at der har været nogle, der har haft flere husdyr end andre og dermed været rigere – og måske også har haft mere magt.

Ny Vrå, Sulsted

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6225
- Fund & Fortidsminder: 120610 sb 47
- Kulturstyrelsen jnr. 2011-7-24.02/NJM-0038
- Bygherre: N1
- Undersøgt areal: 1.260 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Torben Trier Christiansen
 - Arkæologistuderende Liv Stidsing Reher-Langberg
 - Arkæolog Karen Povlsen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

